

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА ФІНАНСІВ, ОБЛІКУ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ІЗ
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка II курсу 211М групи,
денної форми навчання

Спеціальності 014 Середня освіта

Спеціалізації 014.10 Трудове навчання та
технології

Освітньо-професійної програми «Середня
освіта (Трудове навчання та технології)»

Гончарова (Побережник) Ірина Юріївна

Керівник: докторка економічних наук,
доцентка Петренко Вікторія Сергіївна

Рецензент: к.пед.н., доцентка кафедри
педагогіки, психології й освітнього

менеджменту імені проф. Є.Петухова Блах
В.С.

Івано-Франківськ, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ.....	5
1.1. Теорія та методика викладання трудового навчання, як галузь педагогічних знань.....	5
1.2. Основні принципи трудового навчання	10
1.3. Основні системи трудового навчання.....	18
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ.....	26
2.1. Теоретичні методи трудового навчання для учнів з особливими потребами.....	26
2.2. Практичні методи трудового навчання для учнів з особливими потребами.....	28
2.3. Інклюзивні методи трудового навчання для учнів з особливими потребами.....	33
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ УРОКУ, ЙОГО СТРУКТУРИ, ТИПУ З УРАХУВАННЯМ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ.....	36
3.1. Типи та форми організації роботи учнів під час уроку трудового навчання.....	36
3.2. Орієнтовна структура плану-конспекту уроку.....	39
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50

ВСТУП

Актуальність теми. Одним із важливих напрямів вітчизняної освітньої політики є залучення осіб з особливими потребами до шкільного життя. Згідно Конституції України в нашій країні кожен громадянин має право на освіту й на рівні можливості у всіх сферах суспільного життя. Основою навчального і виховного процесу таких дітей, відповідно концепції «Нова українська школа», є рівна та повна інтеграція дітей з особливими потребами в суспільство. А удосконалення системи трудового навчання дітей даного типу, є важливим завданням для сучасної педагогіки, що відображає необхідність оновлення методів освітнього процесу з урахуванням потреб на інклюзію.

Мета кваліфікаційного дослідження полягає у дослідженні теоретично-методичної системи трудового навчання учнів з особливими освітніми потребами.

Для досягнення мети визначено такі **завдання**:

1. Здійснити системний теоретико-методичний аналіз викладання трудового навчання учнів з особливими потребами, як галузь педагогічних знань;
2. Обґрунтувати основні принципи та системи, які використовуються на уроках трудового навчання де навчаються учні з особливими освітніми потребами;
3. Відобразити методи викладання трудового навчання особливих учнів;
4. Дослідити особливості проведення інструктажу на уроках трудового навчання;
5. Розглянути типи та форми організації роботи учнів з особливими потребами під час уроку трудового навчання;
6. Розробити урок трудового навчання школярів з особливими

потребами у закладі загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні засади системи трудового навчання учнів з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження. Для досягнення мети магістерської роботи та розв’язання визначених завдань було застосовано такі методи дослідження: теоретичні – аналіз педагогічної літератури з проблеми даного дослідження; систематизація теоретичних підходів та визначення змісту основних понять; метод порівняльного аналізу і синтезу результатів кваліфікаційного дослідження; якісний аналіз емпіричних даних; педагогічні; статистичні – кореляційний аналіз.

Апробація результатів кваліфікаційного дослідження. Основні дослідження, пропозиції, та висновки магістерської роботи представлені в матеріалах V Міжнародної наукової студенської конференції «Наука сьогодні: від досліджень до стратегічних рішень», 2 грудня 2022 р, Київ, Україна.

Структура і обсяг дисертації. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

1.1. Теорія та методика викладання трудового навчання, як галузь педагогічних знань

Методика трудового навчання – це педагогічна наука, і є основою принципів дидактики до викладання навчального предмета трудового навчання. Методика трудового навчання, як і будь-яка наука, має свій предмет дослідження, тобто певну сферу дійсності. Останнім часом особлива увага приділяється не лише навчанню та вихованню учнів, а й їх розвитку, тому під предметом методики трудового навчання слід розуміти теорію та практику такого навчання, виховання та розвитку технологічних навичок учнів у процесі навчання.

Як будь-яка наука, методика трудового навчання має свої методи дослідження, за допомогою яких здійснюється процес науково-дослідної діяльності в галузі трудового навчання. До них належать як теоретичні, так і експериментальні методи. На підставі вищевикладеного, ми можемо зробити висновок, що методика трудового навчання є наукою гуманітарною, прикладною (не фундаментальною). Завданням методики навчання технології є пошук відповідей на такі питання: «Навіщо вчити? Чому вчити? Як вивчати?» Дані завдання відображені на рис.1.1.

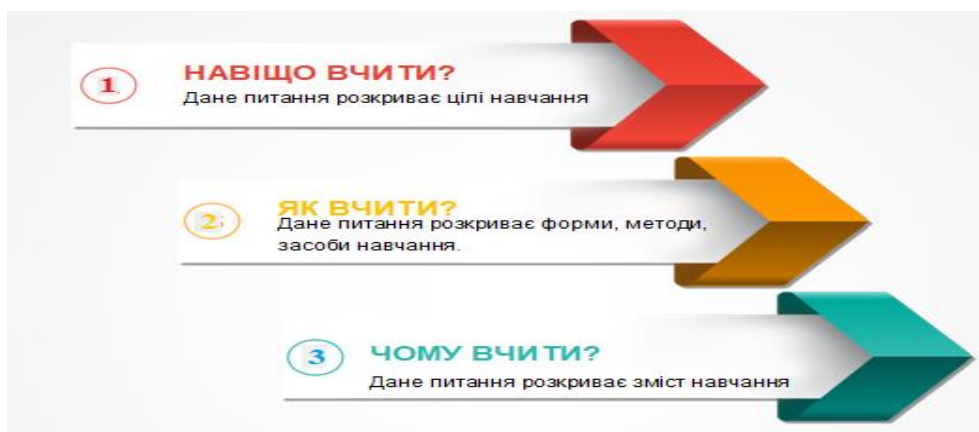

Рис. 1.1 Завдання методики трудового навчання

Відповідь на перше запитання визначає формулювання цілей навчання. Цілі навчання загалом і визначення мети трудового навчання зокрема визначаються соціальним замовленням суспільства. У прямій залежності від цілей освіти знаходиться зміст (чому навчати). Наприклад, якщо має на меті формувати науковий світогляд у учнів, то до змісту курсу трудового навчання необхідно включати матеріал світоглядного характеру.

Оскільки цілі технологічної освіти змінюються з часом, то й зміст курсу технології також зазнає змін. На зміст впливають психологічні особливості учнів, а також рівень розвитку інформаційного середовища.

Відповідаючи на запитання, як вивчати технології, ми обираємо відповідні цілям та певному змісту організаційні форми навчання, методи та засоби його реалізації. Наприклад, якщо ставлять за мету формування дослідницьких умінь у учнів, то в процесі трудового навчання необхідно організувати відповідні лабораторні та експериментальні роботи, використовувати дослідницькі методи навчання, необхідні засоби навчання (прилади, інструменти, інформаційні джерела тощо). п.). На вибір форм, методів та засобів навчання впливає і рівень розвитку психолого-педагогічних та природничих наук, а також техніки та технології.

Рис.1.2. Основні компоненти методики навчання

Таким чином, цілі, зміст, форми, методи та засоби навчання утворюють методичну систему, в якій провідну роль відіграють цілі навчання, визначаючи стратегію педагогічної діяльності. Розглянемо понятійно-термінологічний апарат.

Таблиця 1.1.

Понятійно-термінологічний апарат методичної системи навчання

Поняття	Визначення
Освіта	це процес та результат засвоєння певної системи знань на користь людини, суспільства та держави; спеціально організована у суспільстві система умов та навчально-освітніх, методичних та наукових органів та установ, необхідних для розвитку людини.
Навчання	спеціально організований, керований процес взаємодії вчителів (викладання) та учнів (навчання), спрямований на засвоєння знань, умінь та навичок, формування світогляду, розвиток розумових сил та потенційних можливостей учнів, вироблення та закріплення навичок самоосвіти відповідно із поставленими цілями.
Виховання	процес та результат цілеспрямованого впливу педагога на особистість учня для максимального його розвитку, входження його в контекст сучасної культури, становлення як суб'єкта власного життя, формування його мотивів та цінностей.
Розвиток	процес закономірної зміни кількісних та якісних характеристик особистості в результаті оволодіння людиною досвідом, відповідним суспільно-історичним умовам, в яких вона живе, віковим та індивідуальним особливостям її психіки.
Знання	факти, теорії, відомості про природу, людину, суспільство, взяті в аспекті результату їх засвоєння.
Вміння	Підготовленість до практичних і теоретичних дій, що виконуються швидко і точно під контролем свідомості
Навички	дії, доведені до автоматизму, що формуються багаторазовими вправами.
Мета навчання	усвідомлений спосіб попередження результату навчання. Виділяють цілі дидактичні (освітні, навчальні), виховні та розвиваючі
Зміст навчання	система наукових знань, умінь та навичок, відносин та досвіду творчої діяльності, що передається в процесі навчання.
Форми навчання	спосіб здійснення навчально-виховного процесу, зовнішнє вираження узгодженої взаємодії вчителя та учнів, що здійснюється в певному порядку та режимі (урок, екскурсія, консультація, семінар, факультатив, лекція тощо).
Метод навчання	система послідовних, взаємопов'язаних дій вчителя та учнів, які забезпечують засвоєння змісту освіти, розвитку розумових сил та здібностей учнів, оволодіння ними засобами саморозвитку та самонавчання.
Засоби навчання	матеріальні об'єкти та предмети духовної культури, призначені для організації та здійснення навчально-виховного процесу.

Взаємопов'язані форми, методи та засоби навчання складають технологію навчання. Методика трудового навчання тісно пов'язана з іншими науками.

Методика викладання трудового навчання пов'язана, з одного боку, з педагогікою, психологією, із соціально-гуманітарними науками загалом, з іншого боку, з технічними науками. Природно, що методика викладання технології як галузь педагогічних знань пов'язана, причому «кровно», з педагогічними науками і, насамперед, з дидактикою.

Як ми вже відзначали, вона виростає з дидактики і спирається на її основні положення. У свою чергу, дидактика використовує результати досліджень у методичних науках, узагальнюючи їх, встановлює загальні закономірності навчання.

Методика викладання трудового навчання пов'язана і із загальною теорією та методикою виховання. Проблеми виховання методика розглядає на прикладі досліджень виховного аспекту.

Велику роль розвитку методики викладання технології грає її зв'язок з психологією. Вона проявляється у відносинах із цілою сукупністю психологічних наук. Методика викладання трудового навчання пов'язана із загальною психологією. Остання розкриває природу та сутність психічної діяльності, її основні форми, закони її виникнення та розвитку. Загальна психологія є природничо основою, що визначає виховні впливи на розвиток особистості учня, які здійснюються в процесі навчання технології. Для методики викладання технології дуже важливою є опора на особливості психічного розвитку дітей та молоді, тобто на вікову психологію. При розробці форм та методів навчання технології не можна не враховувати питання психології навчання та виховання. Тут проявляється зв'язок методики з педагогічною психологією.

Зв'язок методики викладання трудового навчання та технології з іншими соціально-гуманітарними науками дозволяє вирішувати проблеми виховання у процесі навчання технології, розвитку соціально значимих

якостей особистості учня.

Інша сторона зв'язків – зв'язки України з технічними науками. Вони дозволяють методиці вирішувати проблему розробки змісту трудового навчання. Зміст навчання, тобто навчальний матеріал, який відбирається для вивчення у шкільному курсі технології, черпається з технології конструкційних матеріалів, машинознавства, технічної механіки, електрорадіотехніки та інших загальнотехнічних та спеціальних технічних дисциплін.

Через технічні науки методика викладання трудового навчання пов'язана з природничими дисциплінами, в першу чергу з фізикою, а також математикою. Це пов'язано з тим, що технічні науки органічно включають фізичні та інші природничо поняття, а також математичний апарат. Тому вивчення технічних наук поза зв'язком із фізикою, математикою та іншими дисциплінами неможливе.

Такою є система зв'язків методики викладання трудового навчання з іншими науками. Тут дуже важливо відзначити, що розглянуті зв'язки методики викладання трудового навчання та технології із соціально-економічними та технічними науками лежать в основі всієї системи професійно-педагогічної підготовки вчителя трудового навчання. А методика викладання технології є системоутворюючим елементом цієї підготовки.

1.2. Основні принципи трудового навчання

Принципи(від латів. *principium* – основа, початок) навчання – загальні норми організації навчального процесу, які визначають, як слід забезпечувати досягнення цілей навчання. Під принципами навчання ми розумітимемо керівні положення, що лежать в основі навчання та визначають його зміст, методи та форми організації.

Прийнято виділяти спільні принципи, які є спільними для викладання всіх навчальних предметів. Вони розглядаються дидактикою чи загальною

теорією навчання. Але кожен навчальний предмет має свої особливості, що впливають і на принципи навчання цього предмета. Тому загальнодидактичні положення у викладанні різних навчальних дисциплін набувають відповідної специфіки. Окрім цього, виробляються і свої, характерні лише для даного навчального предмета принципи. На основі узагальнення педагогічного досвіду та результатів наукових досліджень у галузі навчання технології у загальноосвітніх закладах сформульовано цілу систему принципів навчання. Всі вони взаємопов'язані між собою і належать до всього процесу трудового навчання та технології загалом.

Очевидно, якщо цілі навчання визначають – чого слід вивчати, то принципи навчання встановлюють – як це робити.

Принцип зв'язку теорії з практикою навчання з життям. Зв'язок теорії з практикою у трудовому навчанні відіграє виключно важливу роль, оскільки технологічне навчання, за своїм характером, – практичне навчання. Практичні методи навчання, практичні роботи учнів займають у ньому близько трьох чвертей навчального часу. При розкритті цього принципу слід мати на увазі, що тут йдеться не про зв'язок навчання та праці, а про співвідношення теорії та практики у процесі навчання. Разом з тим, у навчанні технології дуже часто, майже постійно, практика у процесі виступає у вигляді продуктивної праці з виготовлення виробів. Але ця праця має все-таки навчальний характер, підкоряється навчальним цілям. Його не можна вважати певною економічною категорією.

Для розуміння зв'язку теорії з практикою у навчальному процесі звернемося до методологічних засад навчального пізнання. В основі навчального пізнання лежить процес наукового пізнання навколишнього світу. А процес наукового пізнання завжди пов'язаний із практикою. Він включає практику як критерій істинності наших знань про зовнішній світ. З практикою пов'язаний і перший ступінь наукового пізнання – чуттєве пізнання. Отже, принцип зв'язку теорії з практикою у навчанні відбиває характер наукового пізнання.

Проте практика у процесі навчання чи навчальному пізнанні стає меншою мірою критерієм істинності знань, а використовується, передусім, як пізнання. На ній ґрунтуються практичні методи навчання – вправи, лабораторні та практичні роботи. У трудовому навчанні практичні роботи можуть виступати у вигляді продуктивної праці, творчих робіт, творчих проектів.

Науково-технічні знання, якими опановують учні у процесі трудового навчання, виникли на основі потреб виробничої діяльності людей та обслуговують цю діяльність. Тому учні повинні не тільки засвоїти зміст науково-технічних знань, а й навчитися застосовувати ці знання практично. Тут це слід особливо наголосити, оскільки технологічні знання, порівняно зі знаннями з основ наук, обслуговують виробничу діяльність безпосередньо. Отже, принцип зв'язку теорії з практикою у трудовому навчанні відображає закономірність того, як опановувати технологічні знання, і відповідає на питання, навіщо ці знання учневі, тобто відображає іншу закономірність – необхідність оволодіння функціональною природою знань.

Головним засобом реалізації принципу зв'язку теорії з практикою у навчанні технології є поєднання теоретичного навчання з практичною діяльністю та працею учнів. Це дозволяє формувати в учнів переконання у необхідності технологічних знань як керівництва до діяльності, породжує потребу у знаннях. У процесі виконання практичних робіт учні опановують конкретні уявлення про технічні явища та об'єкти для подальшого наукового узагальнення та формування науково-технічних понять. Під час практики перевіряється достовірність знань, проводиться закріплення та поглиблення технологічних знань, формуються технологічні вміння та навички.

По-перше, виклад теоретичних техніко-технологічних відомостей має зберігати систему та логіку технічних наук. Практичні приклади та ілюстрації при цьому слід підкоряти цій же логіці. Наприклад, щодо токарно-гвинторізного верстата чи швейної машини ми розглядаємо їх як технологічні машини. У цьому спираємося, поняття деталей машин та його

з'єднань, поняття механізмів тощо.

По-друге, при організації практичної роботи учнів теоретичні відомості повинні підкорятися вже логіці виробничого процесу, технологічної послідовності його виконання. Наприклад, при виконанні будь-якої технологічної операції на тому ж токарно-гвинторізному верстаті або швейній машині нам важливі вже відомості не взагалі про влаштування та керування машиною, а про те, як з її допомогою здійснити цю технологічну операцію.

По-третє, трудові дії учнів під час практичних робіт повинні спиратися на науково-технічні знання та обґрунтовуватися ними. Просте наслідування у практичній діяльності учнів дій вчителя веде до вузького ремісництва.

Принцип науковості навчання полягає у тому, що зміст навчального матеріалу та методи його вивчення мають бути науковими. Учні повинні опановувати науково-достовірні знання, які об'єктивно відображають предметно-практичну діяльність людей.

Для цього принципу вчителю трудового навчання необхідно:

- дотримуватись технологічної термінології;
- розкривати природничо основи технічних явищ, технологічних пристроїв і технологічних процесів;
- знайомити учнів з історією технічних явищ, що вивчаються, і законів, методами дослідження та впровадження у виробництво.

Принцип доступності у трудовому навчанні та посильності праці для учнів. Цей принцип говорить про те, що навчальний матеріал за своїм обсягом та науковою глибиною має відповідати пізнавальним можливостям учнів, а практичні завдання, продуктивна праця, які виконуються учнями на заняттях за технологією, визначатиметься виходячи з рівня попередньої трудової підготовленості та фізичних можливостей учнів. А фізичні можливості учнів дуже різні. Різна та його трудова підготовка. Остання багато в чому залежить від участі учнів у трудовій діяльності поза заняттями за технологією. Зробити трудове навчання доступним – це не означає

зробити його дуже легким. Таке навчання не сприятиме розвитку розумової активності та пізнавальних можливостей учнів. Доступність у навчанні технології, як і у вивченні інших навчальних предметів, реалізація принципу доступності у трудовому навчанні та посильності праці для учнів здійснюється, перш за все, з використанням найсучасніших активних методів та прийомів навчання. Наприклад, якщо ми при викладанні нового навчального матеріалу не ілюструватимемо його показом реальних об'єктів або їх зображень, демонстрацією прийомів роботи і т.д., то матеріал може виявитися недоступним для учнів. І навпаки – застосування вказаних методів навчання зробить навчальний матеріал доступним для учнів.

Інший шлях – облік індивідуальних пізнавальних можливостей учнів, диференціація у доборі трудових завдань. Велику роль у доступності навчального матеріалу грає правильне його дозування. Адже навіть порівняно нескладний навчальний матеріал, запропонований учням одразу у великому обсязі, може виявитися для них недоступним.

На доступність оволодіння технологічними вміннями та навичками значно впливає чергування навчальної праці та відпочинку учнів. Доступність навчального матеріалу за технологією може досягатися також через реалізацію інших принципів навчання та дотримання таких правил навчання, як від простого до складного, від відомого до невідомого та інших.

Принцип систематичності та послідовності знань. Суть цього принципу навчання полягає у вивченні навчального матеріалу у послідовності, що відображає логіку технічних наук, перебіг технологічного процесу, закономірності формування технологічних умінь та дотримання навичок та деяких інших педагогічних вимог. Вивчення наступного навчального матеріалу має будуватися з урахуванням засвоєння попереднього.

Принцип систематичності та послідовності втілюється у самому змісті навчального матеріалу за технологією та знаходить своє відображення у структурі навчальних програм та підручників з цього предмету. Шляхи його реалізації у навчальному процесі:

- враховувати принцип систематичності та послідовності при плануванні навчального процесу, розташовувати навчальний матеріал відповідно до логіки науки, перебігу технологічного процесу тощо;
- систематично повторювати та узагальнювати вивчений навчальний матеріал після засвоєння окремих тем та розділів курсу трудового навчання;
- поступово ускладнювати практичні роботи учнів;
- розкривати міжпредметні та внутрішньопредметні зв'язки курсу трудового навчання.

Принцип свідомої та активної участі учнів у процесі навчання. Свідомість у навчанні означає ясне розуміння учнями конкретних цілей навчальної роботи, осмислене засвоєння досліджуваних явищ і фактів, уміння застосовувати знання у практичній діяльності.

Свідомість - антипод формалізму у навчанні. Останнє означає просте запам'ятовування учнями певних технічних понять, описів технічних явищ та процесів поза зв'язком з іншими поняттями та уявленнями, без уміння оперувати ними та застосовувати на практиці.

Однією з причин формалізму є догматичне, часто у вигляді диктування, виклад навчального матеріалу вчителем і запам'ятовування його учнями без розумового аналізу.

Активність у навчанні передбачає велику навчальну роботу учнів, прагнення оволодіти знаннями тощо. Активність тісно пов'язана з розвитком самостійності учнів у навчальній та трудовій діяльності.

Головним засобом реалізації принципу свідомості та активності у трудовому навчанні є формування у учнів мотивів вчення. Якщо у учня немає прагнення, немає бажання, немає інтересу виконувати ту чи іншу навчально-трудова задачу, то ні про яку його активність у навчальній роботі не можна говорити. Якщо учень не розуміє, навіщо йому потрібні знання і вміння, що знаються, то про яку свідомість в оволодінні цими знаннями і вміннями може йтися.

Для реалізації цього принципу навчання необхідно постійно розкривати учням конкретні цілі навчання, цілі вирішення навчально-технологічних завдань.

Велику роль у розвитку свідомості та активності учнів відіграє навчання їх правильної організації робочого місця, планування своєї праці, самоконтролю у процесі навчально-технологічної діяльності.

Принцип міцності засвоєння знань. Суть принципу міцності полягає у закріпленні засвоєних учнями знань у їх пам'яті та у можливо тривалому збереженні набутих технологічних умінь та навичок. Придбанні учнями в процесі вивчення технології знання, вміння та навички виконують різні функції.

По-перше, засвоєння цих знань сприяє розвитку пам'яті, мислення учнів, вихованню різних якостей, тобто розвитку особистості загалом.

По-друге, засвоєні знання, вміння та навички становлять базу, опору для оволодіння у процесі навчання новими знаннями, вміннями та навичками.

По-третє, засвоєні технологічні знання, вміння та навички потрібні учням для майбутньої трудової діяльності. Щоб набуті знання, вміння та навички виконували зазначені функції, вони повинні бути добре засвоєні, ґрунтовно закріплені та тривалий час зберігатись у пам'яті учнів. Для реалізації принципу міцності застосовуються спеціальні дидактичні засоби. До них відносяться:

- закріплення викладеного на уроці навчального матеріалу. Воно проводиться зазвичай шляхом розмови з учнями з матеріалу, що вивчається, організації вправ, вирішення технічних завдань і т.д.;
- регулярне проведення різних видів повторень навчального матеріалу (на кожному уроці, наприкінці вивчення теми чи розділу) з метою запобігання забуттю матеріалу, відновлення в пам'яті забутого;
- вимога осмисленого запам'ятовування учнями навчального матеріалу, що передбачає встановлення логічних зв'язків між засвоєним та новим

навчальним матеріалом, між призначенням інструментів, пристосувань, верстатів та інших технічних, що вивчаються. пристроїв та їх конструкцій та застосуванням.

Принцип колективного характеру навчання та обліку індивідуальних особливостей учнів. Для реалізації цього принципу вчителю технології необхідно вивчати та враховувати індивідуальні пізнавальні інтереси учнів та розвивати їх з орієнтацією на об'єктивні потреби суспільства.

Доцільно також використовувати завдання для учнів для формування в них умінь аналізувати та синтезувати інформацію, робити висновки.

При трудовому навчанні вчитель повинен залучати учнів до колективних форм навчально-пізнавальної та трудової діяльності. Це дозволить розвивати групове мислення, виховувати у обучених повагу до чужої думки, формувати у школярів соціально-моральні ціннісні орієнтації. Це дозволить підготувати учнів до майбутнього життя у суспільстві.

Принцип наочності. Наочність у трудовому навчанні відіграє винятково важливу роль. Вона виступає і як принцип навчання, і як метод навчання (демонстрація прийомів роботи та ін.), і як засіб навчання (плакати, моделі, реальні предмети тощо). Роль наочності у навчанні технології обумовлена багато в чому практичним характером змісту цього навчання.

Для того щоб учні могли опанувати технологічні вміння та навички, вони повинні образно і конкретно представляти конструкцію трудових рухів і робочих прийомів, за якими ці вміння формуються.

Суть принципу наочності полягає у побудові навчального процесу з опорою на чуттєво-практичний досвід учнів, на безпосереднє сприйняття технічних пристроїв та технічних явищ або їх моделей, макетів, а також образів у вигляді реальних (малюнки, фотографії, картини) та умовних (креслення, ескізу, схеми) зображень.

Основні шляхи реалізації даного принципу у трудовому навчанні:

Перший – обов'язкова демонстрація вчителем робітничих прийомів та трудових рухів при інструктуванні учнів з виконання практичних робіт.

Другий – використання у процесі навчання різних засобів наочності: натуральних об'єктів, моделей, макетів, плакатів і т.д., тобто застосування так званої зовнішньої наочності.

Третій – опора у навчальному процесі на образне уявлення учнями технічних об'єктів, явищ та процесів, які вони вже спостерігали раніше. Ці уявлення називають внутрішньою наочністю.

У використанні наочності в процесі навчання технології важливе правильне поєднання слів та образу. Образ повинен мати точний словесний вираз.

1.3. Технологічна система трудового навчання

Системи трудового навчання запозичені із систем технологічного навчання, які самі сформувалися на основі систем виробничого навчання.

Як зазначалося, виробничий процес, що з перетворенням матеріалів, має дві сторони – технологічну і трудову. Щоб розкрити поняття про систему технологічного навчання, розглянемо дещо докладніше трудову сторону цього процесу, її складові. Будь-яка практична робота з перетворення матеріалів здійснюється за допомогою найпростіших, елементарніших рухів. Вони називаються «трудовими рухами».

Система трудового навчання, покладена в основу навчального процесу, значно впливає на зміст навчального матеріалу та методи навчання.

Предметна система виробничого навчання є історично першою системою практичного навчання будь-якого виду праці у сфері матеріального виробництва, тієї чи іншої робітничої професії. Вона відповідала ремісничому виробництву з найпростішою технологією, коли працівник виготовляв виріб від початку до кінця. Предметна система існувала до другої половини XIX століття. У історії виробничого навчання це був період ремісничого учнівства. Учень-підмайстер, допомагаючи майстру, придивлявся до його роботи і потім сам починав виготовляти ті вироби, які

робив майстер.

З виникненням ремісничих шкіл та училищ цей характер виробничого навчання був упорядкований і перетворений на систему, що отримала назву предметної. Суть цієї системи полягає у наступному. Спочатку встановлюється перелік виробів, які має вміти виготовляти працівник даного виду праці, даної професії. Потім встановлюється послідовність їх виготовлення з поступовим переходом до більш складних робіт. Наприклад, під час підготовки столяра використовувався наступний перелік виробів та послідовність їх виготовлення:

- простий інвентар та меблі (полиці, вішалки тощо);
- коробки прямолінійні;
- підвіконня та поручні простого та круглого перерізу;
- виготовлення наличників, плінтусів, гладких профілів;
- табурети і т.д.

Переваги предметної системи. Перше – вона знайомить учня з процесом виготовлення кожного виду виробів і дає навички організації праці. Друге – підтримує інтерес до роботи, оскільки учень постійно бачить корисні результати своєї праці. Третє – дозволяє добре поєднувати навчання з продуктивною працею учнів.

Основним недоліком предметної системи є те, що учень опановує весь трудовий процес з виготовлення виробів одразу, без попереднього освоєння трудових операцій і робочих прийомів, що входять до цього процесу. Трудові операції та робочі прийоми можуть бути простими та складними, повторюватись у різних трудових процесах. Незважаючи на повторення трудових операцій та робочих прийомів, предметна система орієнтує на вивчення кожного трудового процесу як абсолютно нового. Ця система недостатньо орієнтована на науково-технічний прогрес.

Хоча предметна система практичного навчання праці та застаріла, але вона може використовуватися в окремих видах позакласної роботи з технології. Наприклад, щодо народних промислів, виготовлення виробів з

берести, плетіння кошиків, мереживоплетіння, вишивка тощо.

Поява операційної та операційно-предметної системи пов'язана з виникненням мануфактур, з розподілом праці та дробленням технологічного процесу на окремі операції. Виробництво з розподілом трудових функцій вимагало, щоб робітники добре вміли виконувати окремі технологічні операції.

Назва системи відбиває її суть. За головний об'єкт вивчення взято окрему операцію. Спочатку виділяються технологічні операції, які становлять основний зміст технологічних процесів. Їх вивчення вибудовується у певну технологічну послідовність. Опанування технологічних операцій здійснюється на основі виготовлення спеціальних навчальних моделей. Наприклад, послідовність вивчення операцій при підготовці столяра за операційною системою виглядають таким чином:

- рубання та теска деревини;
- пиляння деревини;
- стругання та фугування, торцювання, фігурне стругання;
- свердління та довбання;
- склеювання та обробка шипів і так далі.

Після засвоєння учнями всіх основних технологічних операцій вони переходять до роботи із застосування їх під час виготовлення виробів.

Операційна система набула широкого поширення в Україні та інших країнах. До переваг операційної системи виробничого навчання можна віднести наступне:

1. При навчанні за цією системою ретельніше формуються вміння та навички у виконанні окремих операцій. Це відбувається завдяки систематичним вправам щодо раціонального та економного здійснення кожної операції.
2. Операційна система дозволяє послідовно будувати навчання, переходячи від найпростіших операцій до складнішим, і навіть ускладнюючи характері й способи виконання цих операцій.

3. Ця система навчання готує учнів до виконання будь-яких робіт з певного виду праці чи професії, а чи не лише виготовлення конкретних виробів, що притаманно предметної системи. Вона дуже добре адаптується до науково-технічного прогресу.

Операційна система не позбавлена недоліків. Насамперед, вона відриває виконання операцій від виготовлення закінченого виробу. Тривалий час робота учнів має непродуктивний характер. Вони не бачать корисних результатів своєї праці, що знижує їхній інтерес до роботи. Крім цього, марно витрачається значна кількість сировини та заготовок. Тривалий період між освоєнням операцій та їх застосуванням до виготовлення корисної продукції призводить до втрати деяких умінь та навичок у виконанні вивчених операцій.

Повний процес виготовлення виробу не просто сумою операцій. Його здійснення вимагає спеціальних організаційно-технічних та техніко-економічних умінь: організації праці, раціонального планування послідовності та поєднання операцій та ін. Формування зазначених вмінь залишається ніби за рамками операційної системи.

Однак і операційна система може в даний час застосовуватися в практичному трудовому навчанні в загальноосвітньому закладі, особливо у позакласній роботі. Тут можна послатися на той же приклад вивчення народних промислів та старовинних ремесел.

Операційно-предметна система виробничого навчання є синтезом операційної та предметної систем. Суть її полягає в тому, що навчальні вправи «на прийом» вводяться лише на початку проходження теми. Більша ж частина навчального часу приділяється суспільно корисній праці. Операційно-предметна система має ряд переваг. У ній навчання переважно здійснюється у процесі виготовлення суспільно корисних речей; технологічний процес поділяється на операції з чітким переходом від однієї операції до іншої; при цьому освоєння операцій не відривається на тривалий час від виробничої праці. Однак подібно до розглянутих вище систем ця

методика слабо розвиває творчі здібності учнів.

Операційно-предметна система це об'єднання операційної та предметної систем. При переході від предметної системи виробничого навчання до операційної виявилось, що переваги, якими мала предметна система, стали втрачатися. Справді, приділяючи основну увагу вивченню операцій, операційна система навчання допустила відрив навчання від процесу виготовлення виробу в цілому, освоєння цілісного виробничого процесу. Операційно-предметна система виробничого навчання дозволила усунути ці недоліки. Ця система передбачає запобіжний відбір об'єктів праці (виробів, що виготовляються, та видів робіт) таким чином, щоб при їх виконанні поступово вивчалися та освоювалися всі операції, властиві даному виду праці.

Розглянемо це на тому ж прикладі обробки деревини. При вивченні операції пиляння деревини підбирається такий виріб, який можна виготовити за допомогою цієї операції. Це можуть бути заготовки для виробів у вигляді розпиляних дощок або брусків. Потім, допустимо, вивчається операція стругання. Для її освоєння теж підбирається виріб, де потрібно виконувати цю операцію. У нашому прикладі можна продовжити обробку струганням отриманих за допомогою пиляння заготовок. Можна підібрати і виріб, для виготовлення якого слід застосувати вже вивчену операцію пиляння і стругання, що вивчається.

Таке поступове освоєння нових і нових операцій із застосуванням вже вивчених операцій з урахуванням виготовлення відповідно підібраних виробів і становить суть операційно-предметної системи виробничого навчання.

Розглянута система навчання широко застосовується у практичному трудовому навчанні обробки конструкційних матеріалів, технології обробки тканин та інших технологій, що вивчаються у загальноосвітніх установах.

Моторно-тренувальна система її ще називають система ЦПП, вона розроблена Центральним інститутом праці (скорочено ЦІП). Цей інститут і

займався проблемами виробничого навчання робочих. Розвиток машинної промисловості, поява у змісті праці специфічних прийомів з обслуговування машин і механізмів вимагало від робочих умінь і навичок у швидкому (відповідно до роботи машин) і точному виконанні цих прийомів. Це зумовило появу вказаної системи навчання.

Характерною особливістю цієї системи, порівняно з попередніми операційно-предметною, операційною та предметною системами, є те, що як об'єктививчення всього трудового процесу та окремих операцій, взяті та окремі робочі прийоми.

При розробці моторно-тренувальної системи зроблено детальний аналіз усіх складових технологічного процесу від технологічних операцій до окремих робочих прийомів та трудових рухів. Вивчено способи найбільш раціонального виконання цих трудових рухів та прийомів. Потім визначено комплекси вправ та практичних робіт з освоєння всіх складових технологічного процесу, розроблено необхідні тренажери, моделі, інструменти, спеціальні пристосування, а також дидактичні засоби та умови навчання (інструкції з виконання вправ та ін.). У моторно-тренувальній системі виділяють чотири періоди.

Перший період присвячувався тренувальних вправ у трудових рухах та робочих прийомах. Ці вправи проводилися зазвичай не так на реальних об'єктах праці, але в навчальних моделях. Моделювався і робочий інструмент. Наприклад, під час освоєння операції рубання металів зубилом учень вправлявся у виконанні ударів дерев'яним молотком по дерев'яній чурці. Якщо відпрацьовувався кистьовий удар, то лікоть руки закріплювався у спеціальному пристосуванні, і таким чином рухи ліктя виключалися з тренувальних вправ. У заняттях увагу учнів відволікалося від змісту конкретної технологічної операції, зосереджувалося лише з виконанні трудових дій. Вважалося, що на початку вправ вся свідомість учня має бути спрямована на свою трудову установку, як він тримає інструмент, як виконує трудові рухи, на зусилля у цих рухах та їх координацію. Проведення вправ

було суворо регламентовано та виконувалося за командою інструктора. Для цього розроблялися спеціальні інструкції. У міру проведення вправ контроль свідомості зменшується, і виконання трудового руху або робочого прийому, що вивчається, доводиться до автоматизму.

У другому періоді навчання з моторно-тренувальної системи проводилися вправи у виконанні технологічних операцій. Тут увагу учнів зосереджувалося, головним чином, на освоєнні поєднань та зчленувань робочих прийомів у технологічну операцію. Свідомий контроль за своїми трудовими діями також поступово зменшується і виконання трудової операції доводиться до автоматизму.

У завдання навчання учнів у третьому періоді ставилося поєднання технологічних операцій під час виготовлення найпростіших виробів. Учні засвоюють найпростіші, але цілісні технологічні процеси виготовлення виробів.

Четвертий період – це період самостійного виконання виробів, характерних для виду праці, що вивчається.

Головною перевагою моторно-тренувальної системи або системи ЦПП є виділення об'єктів таких складових трудової діяльності робітника, як трудовий рух, робочий прийом, операція та технологічний процес в цілому.

Проте ця система проіснувала недовго, до 2000-х років. Причиною стало те, що в ній багато часу приділяється механічному тренуванню, зменшується роль свідомості у виробленні трудових умінь та навичок.

При використанні моторно-тренувальної системи явно виявився розрив між процесом навчання та виробничим процесом. Тому при розробці нової системи трудового навчання моторно-тренувальну систему доповнили окремими моментами операційно-предметної системи, оскільки в останній вдало поєднуються навчальний та трудовий процеси. Поєднавши все позитивне від моторно-тренувальної та операційно-предметної систем, виробили нову – операційно-комплексну систему. Від моторно-тренувальної системи взято детальне засвоєння окремих трудових рухів та робочих

прийомів. А вивчення операцій взято з операційно-предметної системи, оскільки в ній вивчення операцій здійснюється на прикладі виготовлення відповідно підібраних виробів, що вимагають при їх виготовленні застосування операцій, що вивчаються. Але на відміну від операційно-предметної, в операційно-комплексній системі освоєння операцій будується таким чином, що учень, освоївши послідовно 2-3 операції, потім вивчає їх у комплексі, тобто при виготовленні виробу (деталі), що потребує їх застосування. Потім знову вивчаються послідовно 2-3 операції. Далі слідує другий комплекс, що включає і операції першого комплексу. Так вивчаються всі наступні операції, характерні для даного виду праці (професії) та їх комплекси. Причому кожен наступний комплекс операцій включає всі попередні комплекси. Ось чому цю систему названо операційно-комплексною.

До операційно-комплексної системи виробничого навчання входять такі етапи навчальної роботи:

- тренувальні вправи учнів у виконанні окремих трудових рухів та робочих прийомів, що складають операцію, що вивчається;
- вправи у поєднанні вивчених трудових рухів та робочих прийомів, що входять до складу цієї операції;
- послідовне вивчення та засвоєння кількох основних операцій, що являють собою певний ступінь у вивченні даного виду праці робітника (професії);
- комплексне застосування вивчених операцій у виготовленні нескладних, але типових для даного виду праці виробів (перший комплекс);
- виготовлення учнями предметів (деталей) навчально-виробничого характеру з включенням дедалі більшої кількості операцій, що вивчаються, у складніших їх комплексах (наступні комплекси з включенням до них попередніх);
- вдосконалення та спеціалізація набутих умінь та навичок на робочих

місцях у цехах промислового підприємства.

Здійснення зазначених етапів навчальної роботи та всього процесу виробничого навчання за розглянутою системою ділиться на 4 періоди. Перший – вступний період, який присвячується розгляду питань організації робочого місця, охорони праці та техніки безпеки. Другий період – період освоєння основних операцій та комплексних робіт. Третій період присвячується вдосконаленню вмінь та навичок, виконання робіт певної кваліфікації. Четвертий – період, який завершує навчання. Він проводиться на робочих місцях за умов реального виробництва.

Операційно-комплексна система дозволяє проводити практичне навчання, при якому об'єктами вивчення послідовно стають трудові рухи, робочі прийоми, операції та технологічні процеси загалом. Учні опановують міцні вміння та навички.

Однак ця система потребує вдосконалення. В операційно-комплексною, як і в усіх попередніх системах, головна увага приділяється виконавчій частині виробничого процесу. А такі творчі елементи праці, як конструювання виробів і планування технологічного процесу, до системи навчання не входять. Тому в даний час до навчання, яке здійснюється за операційно-предметною або операційно-комплексною системами, включають і зазначені творчі елементи.

Використання такої конструкторсько-технологічної системи розвиває технічне мислення та конструкторські здібності учнів.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

2.1. Теоретичні методи трудового навчання

Під методами трудового навчання розуміються способи спільної діяльності вчителя та учнів, за допомогою яких досягається засвоєння кожним учням технологічних знань, умінь та навичок, здійснюється різнобічний розвиток його особистості.

Ознаки поняття методу трудового навчання:

1. Опис діяльності вчителя.
2. Опис діяльності учнів.
3. Досягнення навчальних цілей.

В основному в навчальній практиці використовують теоретичні методи навчання (рис. 2.1.)

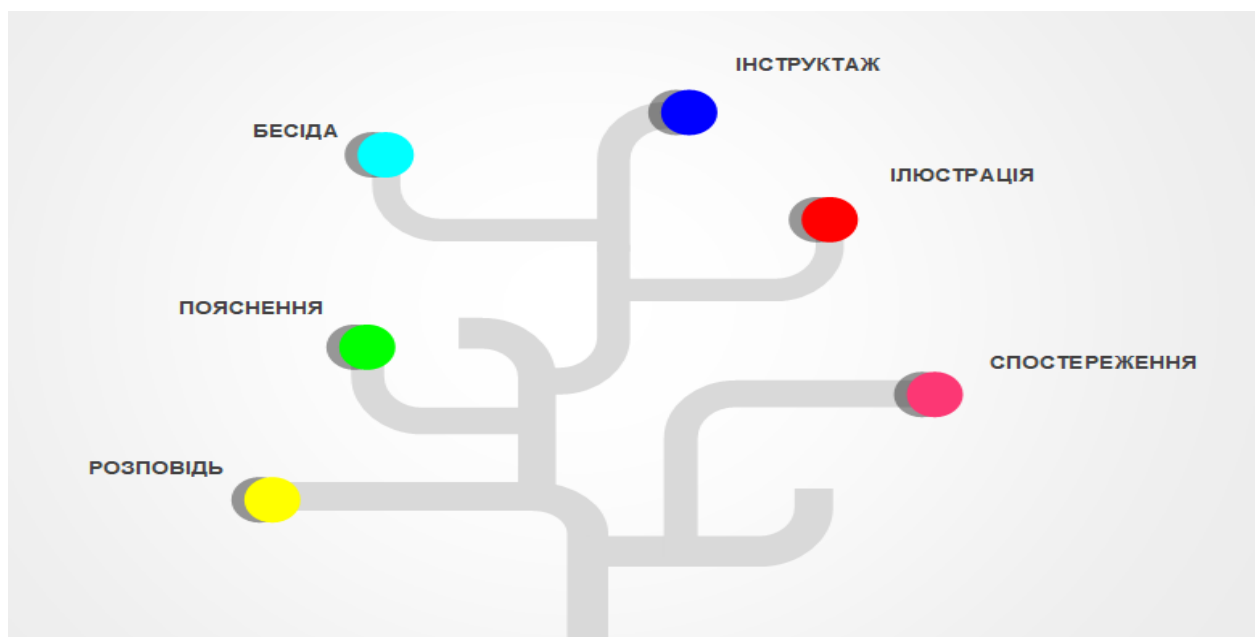

Рис.2.1. Теоретичні методи трудового навчання

Словесні методи – усного викладу (оповідання, пояснення, бесіда, лекція), робота з книгою.

Застосовуються переважно під час повідомлення нового матеріалу. Розповідь – послідовний виклад фактичного матеріалу. Вимоги: лаконічність (одна сюжетна лінія), емоційність, образність, доступність, поєднання з іншими методами та прийомами.

Пояснення – вчитель аналізує, обґрунтовує, доводить, а не просто викладає інформацію.

Типи пояснень (за характером об'єкта, що пояснюється): явища, закону, наукового факту, устрою та принципу дії приладу, машини, механізму, досвіду, процесу.

Лекція – мета – узагальнене розкриття порівняно більшого за обсягом матеріалу.

Бесіда. Вчитель у певній логічній послідовності ставить перед учнями питання та поступово призводить до формулювання нових для них висновків та узагальнень. Виділяють два види розмови:

- Катехитична розмова (відтворення в пам'яті раніше отриманих знань);
- Евристична розмова (застосування раніше отриманих знань пояснення нових явищ, результатів спостережень).

Існують такі основні вимоги до розмови: логічний зв'язок кожного питання з попереднім питанням та з темою бесіди в цілому; чіткість та стислість формулювання питань; доступність для учнів проблем, що висуваються вчителем у формі питань; поєднання розмови із засобами наочності; змістовність та визначеність питань. Помилкою педагога вважається: нечітке формулювання питання, формулювання без урахування наявних у учнів знань, питання має підказуючий характер.

Робота з книгою – сприяє глибині та міцності знань учнів, підвищує інтерес до предмета, що вивчається, розвиває самостійність, формує загальнонавчальні вміння (уміння виділяти головне, складати короткий та розгорнутий план, конспект тексту тощо). На початкових етапах навчання

слід давати учням прямі вказівки, який фрагмент тексту слід прочитати. На заключному етапі навчання роботі з літературою учням слід пропонувати самим підібрати необхідне джерело та знайти потрібний матеріал.

Наочні методи – демонстрація несе основну зміст навчального матеріалу. Можна виділити демонстрацію натуральних об'єктів (колекції та зразки матеріалів, машин, приладів), діючих моделей, макетів, розрізів, кінематичних схем, друкованих посібників (схеми, діаграми, таблиці тощо), робочих прийомів.

Інструктаж - усне пояснення чи письмове викладення матеріалу вчителем, демонстрація чи ілюстрація способу дії (письмовий варіант – інструкційна карта). Виділяють вступний інструктаж, який визначає завдання учням для практичної роботи.

2.2. Практичні методи трудового навчання

Практичні методи трудового навчання направлені на безпосереднє пізнання учнями трудових фрагментів дійсності на основі власного досвіду діяльності. До них належать: вправи, навчальна демонстрація, практична робота, лабораторна робота, дослідницька робота (рис.2.2).

Вправа – повторення будь-яких дій з метою досягнення необхідної точності та швидкості їх виконання. Застосовуються при формуванні рухових навичок, без яких учні не зможуть точно здійснити технологічний процес і отримати якісний результат праці. Учень не повинен виконувати дії бездумно. У процесі виконання вправи він повинен відстежувати відхилення, що виникають, і фіксувати їх причини. Ефективний стимулюючий засіб - взаємо- контроль учнів: один виконує вправу, інший фіксує помилки. Потім змінюються ролями.

Для відпрацювання навичок у вправі можуть бути використані направики (наприклад, тренажери для навчання навичкам керування автомобілем).

Рис.2.2. Практичні методи трудового навчання

Вирішення технічних та технологічних завдань (Для розвитку творчого мислення учня). Вимога до завдань:

- Завдання повинні мати практичну спрямованість (розгляд реальних об'єктів).
- Умова завдання має відповідати реальним життєвим ситуаціям, результати рішення мають відповідати параметрам діючих процесів чи об'єктів.

Алгоритм рішення:

- Учень уважно читає завдання та характеризує, що потрібно знайти.
- Визначає, які дані представлені явно та які дані необхідно взяти додатково (оформляється у вигляді списку чи таблиці).
- Якщо вирішується технічне завдання, пов'язане з конструкцією будь-якого об'єкта, то учні представляють технічний малюнок, ескіз або креслення.
- Учні висувають кілька гіпотез (пропозиція про шляхи) розв'язання

задачі та оцінює ймовірність рішення щодо кожної з них.

- Вибравши шлях вирішення, учні підбирають додатковий матеріал у підручниках, довідниках та ін. спеціальній літературі, доступній за рівнем складності.
- Аналітико-розрахункова частина розв'язання задачі (використання формул).
- Оцінка реалістичності та практичної значущості одержаних результатів.

Лабораторний досвід – нетривале за часом дослідження, що дозволяє зафіксувати кількісні та якісні характеристики об'єкта, що вивчається. Наприклад, вивчаючи породи деревини, учні можуть ставити досвід визначення твердості порід; зробити висновок про їхню технологічність при механічній обробці.

Лабораторна робота – серія лабораторних дослідів, підпорядкованих єдиній меті; виконується на спеціальному устаткуванні.

Потрібно заздалегідь розроблені інструкційні карти (назва, мета роботи, обладнання, послідовність виконання завдань; наводяться форми таблиць для фіксування результатів). Лабораторні роботи виконуються фронтально.

Лабораторно-практична робота. Для проведення лабораторно-практичної роботи використовують обладнання, яке використовується у побуті та на виробництві (лабораторні установки).

Практикум - Тематично об'єднані цикли лабораторно-практичних робіт.

Навчально-практична чи практична робота-комплекс вправ, підпорядкованих єдиної мети. Залежно від рівня пізнавальних можливостей учні завдання може бути сформульоване у загальному вигляді (постановка задачі та кінцевий результат), у формі послідовних вказівок на виконання операцій із заданим переліком обладнання (технологічна карта).

Продуктивний (творчу) працю – ефективний метод підготовки учнів до

майбутньої роботи на виробництві або у сфері сервісу.

Індуктивний та дедуктивний методи. При індуктивному методі спочатку викладаються окремі факти, а на їх основі виділяються загальні характеристики чи закономірності, які формулюються як узагальнення.

При дедуктивному методі – спочатку формулюються загальні положення, правила чи закономірності, які потім підтверджуються приватними прикладами.

У молодших класах доцільно використовувати індуктивний спосіб викладу матеріалу, т.к. в учнів основна роль у розумових процесах грає образне мислення. У старших класах – дедуктивний метод.

Під час трудового навчання вчителем використовується проблемно-пошуковий метод, під час використання якого, можуть бути сформульовані такі проблеми:

- узагальнено сформульовані цілі майбутньої діяльності, які учень повинен конкретизувати на основі зібраної ним додаткової інформації;
- за заданої мети можуть бути представлені обмежені або відсутні вихідні дані для діяльності;
- оптимальний вибір засобів та методів досягнення мети з урахуванням наявних умов (МТБ, кваліфікація учнів та ін.);
- соціально-економічна ефективність технології за умов;
- вибір проблеми та її складність мають узгоджуватися з віковими особливостями учнів та рівнем їхньої технологічної грамотності.

Методи стимулювання вчення. Введення життєвих ситуацій (Приклади з життя). Наприклад, під час розповіді про трудове навчання доцільно навести приклади травматизму.

Також доцільно на уроках трудового навчання використовувати «змагання», як індивідуальний варіант (кожен за себе), так і змагання бригад чи двох рівних команд. До основних форм змагань відносяться: пізнавальні ігри при засвоєнні нового матеріалу (міні КВК, складання та розгадування тематичних кросвордів), навчальні дискусії (обговорення варіантів

конструкції виробу або технології), змагання на кращу якість виробу з обов'язковим преміюванням.

Заохочення та осуд – спрямовані на стимулювання боргу (через міміку вчителя, висловлювання, організаційні дії). Сором'язливі учні надають перевагу довірчому заохоченню та покаранню.

Контроль та самоконтроль. Це методи діагностики рівня досягнень учнів у засвоєнні навчального матеріалу. Вирізняють такі види контролю: усний, письмовий, з допомогою ТСО, (програмований контроль), практичний (оцінка об'єктів праці учнів). Вчитель задає допустимі норми відхилення від номінальних параметрів (шкала оцінки) і доводить до учнів. Форми контролю - індивідуальний, груповий, фронтальний.

Особливістю активних методів навчання є те, що вчитель змушує учнів активізувати увагу та мислення. Необхідний високий рівень прояву зворотний зв'язок від учня до вчителя. Заняття з використанням активних методів спілкування поділяються на:

1. Неімітаційні (лекція, розповідь, бесіда, пояснення, лабораторні та навчально-практичні заняття). При усному викладі активність учнів досягається прийомами проблемного навчання: висування та подальші обґрунтування припущень, постановка проблемних питань, дискусійний розгляд нового матеріалу. На лабораторних заняттях вводяться в інструкції завдання дослідницького характеру, завдання пошуку можливих помилок у вимірах, результатах тощо. На навчально-практичних заняттях застосовуються завдання з пошуку нових технологій, оптимізації послідовності операцій, вибору інструментів, приладів, пристроїв, організації роботи.
2. Імітаційні заняття – аналог реального пізнання чи творчої діяльності. Виділяють ігрові та неігрові методи. Неігрові – імітаційні вправи та розбір конкретних ситуацій. Вправи можуть мати руховий і розумовий характер. Двигун – тренажери для навчання керування транспортними засобами, управління технологічними машинами (суп-порт токарного

верстата) та ін. Розумовий – розробка структури технологічного процесу, функціонально-вартісний аналіз виробу або технології та ін. Проектний метод - імітація реального процесу створення виробу або виробництва послуги, починаючи від постановки мети і закінчуючи виробництвом та реалізацією отриманого продукту.

3. Ігрові заняття – ділові ігри. До ознак ділової гри відносять такі:

- наявність проблеми в організації та управлінні процесом та моделюванням діяльності фахівців;
- наявність альтернативних цілей для суперників;
- наявність певних правил та завдання ролей;
- наявність стимулів отримання високих результатів;
- об'єктивність оцінки результатів.

2.3. Інклюзивні методи трудового навчання для учнів з особливими потребами

Саме за допомогою методів інклюзивного виховання у вчителя трудового навчання є можливість коригувати розвиток та поведінку дітей, формувати необхідні критерії якості особистості, ціннісні орієнтації, збагачуючи при цьому досвід діяльності, спілкування та відносин. Відповідно до типології дітей з особливими потребами (рис.2.1.) застосовуються різні методи навчання таких учнів.

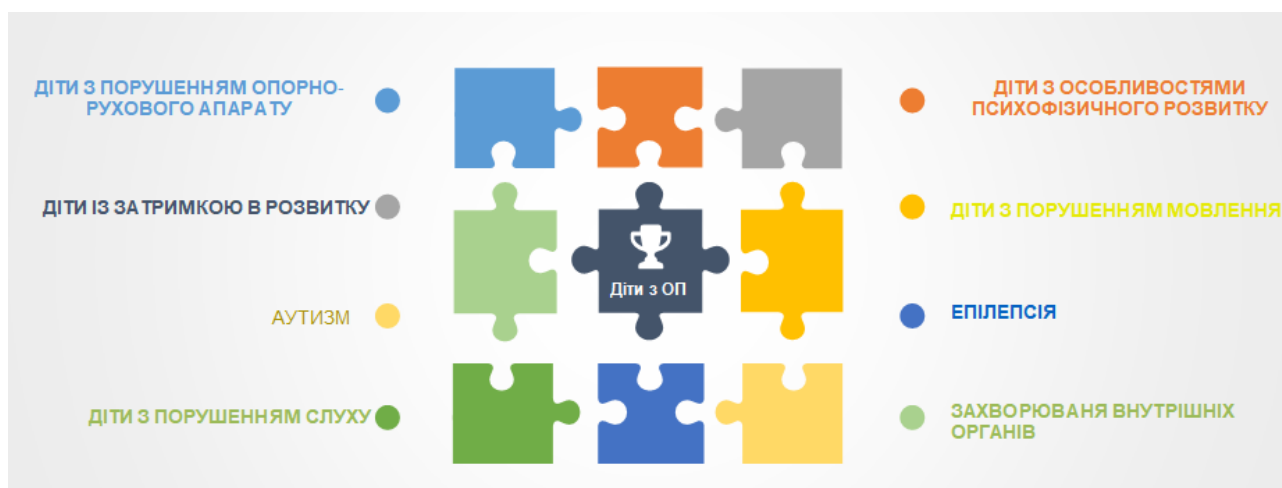

Рис.2.3. Типологія дітей з особливими потребами

Метод виховання для учнів з особливими потребами – це спосіб корекційно-виховної діяльності вчителя, помічника вчителя або вихователя і учня з метою досягнення поставленої мети набуття компетенцій з трудового навчання.

У інклюзивній діяльності вчителя трудового навчання актуальними методами виховання є методи, «які умовно можна класифікувати за:

1. Методи формування свідомості: бесіда, диспут, лекція, приклад, пояснення, переконання.
2. Метод організації діяльності та формування суспільної поведінки особистості: вправи, привчання, виховні ситуації, приклад.
3. Методи мотивації та стимулювання: вимога, громадська думка. Вважаємо, що неприпустимо застосовувати в інклюзивному вихованні методи емоційного стимулювання – змагання, заохочення, переконання.
4. Метод самовиховання: самопізнання, само оцінювання, саморегуляція.
5. Методи соціально-психологічної допомоги: психологічне консультування, аутотренінг, стимуляційні ігри.
6. Спеціальні методи: патронат, супровід, тренінг, медіація.
7. Спеціальні методи педагогічної корекції, запропоновані І. Подласим, які варто використовувати для цілеспрямованого виправлення поведінки або інших порушень, викликаних спільною причиною» [25, с. 13].

До спеціальних методів корекційної роботи із унями на трудовому навчанню належать такі методи: заміщення, суб'єктивно-прагматичний, метод природних наслідків, метод «вибуху» та трудовий метод.

Форми організації трудового процесу та виховання учнів з особливими потребами – «спосіб доцільної організації колективної та індивідуальної діяльності вихованця через виховний захід (організована дія колективу) чи виховну справу (частина від загальної виховної роботи). їх класифікація

здійснюється за різними ознаками: кількістю учнів, напрямками діяльності, характером змісту, структурою. Традиційну класифікацію форм організації виховання складають масові, групові, мікрогрупові та індивідуальні форми» [14].

Ефективність індивідуальних, групових та колективних форм організації трудово-виховної роботи зростає, якщо вони застосовуються у продуманій системі, обов'язково пов'язані між собою та доповнюють одна одну.

Виховання учня з особливими потребами на уроках трудового навчання, а відтак і його соціалізація, відбувається через трудову діяльність. «У залежності від діяльності, яка є головною на певній стадії виховання, умовно класифікують наступні форми організації інклюзивного виховання:

1. Позакласна пізнавальна діяльність.
2. Спортивна діяльність.
3. Художня діяльність.
4. Ціннісно-орієнтувальна діяльність.
5. Вільне спілкування як обмін інформацією і як взаємодія в трудовому навчанні» [35, с 89].

Отже, основними формами і методами виховання учнів з особливими потребами в інклюзивному класі є методи, котрі направлені на довготривалі терміни, поєднують емоційно-вольові, індивідуальні, конативні, когнітивні, процеси та досвід вчителя трудового навчання. У процесі трудової діяльності вчитель повинен створити не тільки соціальні та емоційні умови, а й умови, які допоможуть кожній дитині саморозвиватися, самостверджуватися і самоактуалізовуватися.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ УРОКУ, ЙОГО СТРУКТУРИ, ТИПУ З УРАХУВАННЯМ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ УРОК, ЙОГО СТРУКТУРА, ТИПИ УРОКІВ

3.1. Типи та форми організації роботи учнів під час уроку трудового навчання

У літературі з дидактики, методики, педагогічних технологій визначення поняття урок, як правило, зводять до цілісного, логічно завершеного, обмеженого рамками часу відрізка освітнього процесу, в якому навчальна робота проводиться з постійним складом учнів приблизно однакового віку рівня підготовки. Йому властива наступна сукупність ознак:

- відбір відповідно до поставлених цілей конкретного навчального матеріалу та рівнів його засвоєння;
- досягнення поставлених цілей шляхом підбору відповідних засобів та методів навчання;
- організація відповідної навчальної діяльності учнів.

Ключову позицію серед основних ознак займають цілі уроку. Відповідно до поставлених цілей відбирається зміст уроку. Воно конкретизується за допомогою навчальних програм, підручників, методичних посібників.

У методиці викладання технології для класифікації уроків використовуються різні ознаки: з переважання вивчення теоретичних знань або практичних робіт, з домінуючих дидактичних цілей та завдань, за власними методами навчання. За цими ознаками виділяються: комбінований урок, теоретичний урок, практичний урок, урок лабораторна робота, урок у вирішенні технічних завдань, контрольно-перевірочний урок. Типи уроків технології відрізняються одна від одної своєю структурою. Під цим

розуміється сукупність елементів, що входять до уроку, їх послідовність та взаємозв'язок. Розглянемо окремі типи уроків та їх структуру.

Теоретичний урок(Не більше 1ч; проводиться, як правило, у складі двогодинного заняття). Теоретичні уроки проводяться зазвичай як вступні на початку навчального року або при переході від вивчення однієї конкретної технології до іншої, тобто в тих випадках, коли потрібно організувати засвоєння учнями значного обсягу теоретичного навчального матеріалу.

Структура теоретичного уроку:організаційна частина, повідомлення теми та мети, викладення нового матеріалу, закріплення

його шляхом опитування учнів, робота з засвоєння теоретичних знань як рішення технічних завдань і вправ.

Практичний урок– освоєння учнями робочих прийомів виконання технологічних операцій, формування умінь та навичок.

Структура практичного уроку:організаційна частина, повідомлення теми та мети, вступний інструктаж, самостійна практична робота, поточний інструктаж, підсумкова частина уроку.

Комбінований урок– поєднання елементів теоретичного та практичного занять.

Структура комбінованого уроку:організаційна частина, повідомлення теми та мети уроку, опитування учнів з вивченого матеріалу, викладення нового навчального матеріалу та його закріплення, вступний інструктаж, пробне виконання прийомів практичної роботи, самостійна практична робота учнів та поточне інструктування вчителя, підсумкова частина.

Урок-лабораторна робота(Не більше 1 години) - різновид практичних уроків, т.к. учні займаються в основному самостійною роботою, але вона має не трудовий, а дослідницький характер.

Структура уроку – лабораторна робота: організаційна частина, повідомлення теми та мети, виклад теоретичного матеріалу, на якому заснована лабораторна робота та його закріплення, видача завдання на лабораторну роботу, виконання її учнями, підбиття підсумків роботи та

всього уроку.

Урок з вирішення технічних завдань– учні вирішують у розрахунково-технічному плані завдання конструкторської та технологічної підготовки. Ці уроки присвячуються питанням конструювання та моделювання виробів, складання креслень та ескізів на них, плануванню технологічних процесів та розробці технологічних карт та ін.

Структура уроку вирішення технічних завдань: організаційна частина, повідомлення теми та мети, виклад теоретичного матеріалу, на якому засновано вирішення технічних завдань та його закріплення, вирішення технічних завдань, підсумкова частина.

Контрольно-перевірочний урок- Отримання даних про рівень технологічної підготовки учнів, ступеня міцності засвоєння ними технічних знань, умінь та навичок.

Структура контрольно-перевірочного уроку: організаційна частина, повідомлення теми та мети, видача завдання на контрольну практичну роботу, виконання контрольної роботи, підбиття її підсумків та уроку в цілому.

Кожній системі засобів, прийомів та методів навчання відповідає своя організаційна форма, яка визначається взаємовідносинами між учителем та учнями. При цьому використовуються різні форми організації роботи учнів на уроці, розгляньмо їх докладніше.

Фронтальна форма. Усі учні виконують однакове навчально-трудове завдання. Вступний інструктаж ведеться одночасно всім учнів. Учні просуваються учбовим процесом єдиним фронтом. Умова: наявність відповідного інструменту, обладнання, дидактичних засобів тощо. Наприклад, якщо в кабінеті технології 3-4 швейні машини або у навчальній майстерні з деревообробки стільки ж токарних верстатів, то організувати фронтальну роботу групи учнів не можна. У цьому випадку зазвичай їхня робота організовується ланками або за графіком.

Бригадно-ланкова. Учні діляться окремі бригади чи ланки. Кожна

бригада чи ланка виконують свої навчально-трудоі завдання. Інструктування ведеться для кожної бригади або ланки окремо. Застосовується зазвичай для більш доцільного використання інструментів та обладнання, вибору об'єктів праці тощо. Наприклад, на заняттях з технології обробки тканин ланка учнів у складі 3-4 людина працюють за швейними машинами, інші ж учні займаються обробкою тканини вручну. У бригаді найчастіше виконують роботи з розподілом праці, тобто. кожен робить лише частину спільної роботи.

Індивідуальна. Учням видаються індивідуальні навчально-трудоі завдання з урахуванням їх інтересів, здібностей та ставлення до роботи. Завдання можуть виконуватися як на уроці, так і поза ним. Інструктаж до завдань, консультації та контроль також індивідуальні.

3.2. Орієнтовна структура плану-конспекту уроку

Розробка уроку з трудового навчання "Дари осені"

Етапи уроку

1. Організаційний момент.
2. Вступна розмова.
3. Повідомлення теми уроку.
4. Аналіз зразка.
5. Планування роботи, інструкційна картка.
6. Самостійна робота.
7. Аналіз та оцінка робіт.
8. Підбиття підсумків.

Здрастуйте, мене звуть пані Ірина. І сьогодні урок праці проведу у вас.

Перевірте своє робоче місце:

- стіл повинен бути покритий клейонкою
- приготуйте стеки
- клей ПВА

- картон формату: А4
- серветки
- ножиці

Я роздаю: щіпка борошна, шаблони, вазгофрований папір, зубочистки, палички від яблук, рецепти тесту, пакетик із тестом, поліетиленовий пакет.

Хід уроку

Отже, хлопці я прочитаю вас зараз вірш про таку пору року як осінь, а ви звернете увагу на те, які дари дає нам осінь.

Вітаю, осінь золота.

Осінь – час збирання врожаю.

Бачиш, осінь, як ми попрацювали,

Як усе літо в полі не лінувалися?

Вітаю, осінь золота,

Соком солодких яблук налита,

У городі теж все гаразд,

Багато різних овочів на грядці.

Багато стиглої вишні та малини,

Багато меду в будиночках бджолиних.

Всіх хлопців ми в гості запрошуємо,

Чим багаті, тим і частуємо!

Які дари подарує вам осінь?

Відповіді дітей.

А тепер подивіться на дошку.

Ми зараз з вами розмовляли, і тема нашої розмови була Осінь. Вам представлені роботи на тему Осінь.

Рис 3.1. Дари осені

Як ви думаєте з якого матеріалу, з чого зроблено дані роботи?

Відповіді дітей.

Діти, дані роботи зроблені із солоного тіста.

З давніх-давен люди випікали з тіста не тільки хліб, а й декоративні вироби. У Гімалаях було знайдено дерев'яні форми для виготовлення жертвних культових постатей з ячмінного борошна. Ці фігури замінювали людей та тварин при жертвоприношеннях.

З 17 століття у Китаї із солоного тіста виготовлялися маріонетки для лялькових вистав.

Рис. 3.2. Китайські маріонетки

У Німеччині та Скандинавії здавна було прийнято виготовляти великодні та різдвяні сувеніри із солоного тіста. Різні медальйони, кільця та підкови вивішувалися в отворі вікон або кріпилися до дверей. Вважалося, що прикраси приносять господарям будинку, який вони прикрашають, удачу та благодійність.

У країнах Східної Європи (Польща, Чехія, Словаччини) популярні великі картини із тесту.

У слов'янських народів такі картини не розфарбовуються та мають звичайний для випікання колір, що вважається особливо привабливим.

У Греції та Іспанії під час урочистостей на честь Богоматері на вівтар кладуть чудові хлібні вінки, прикрашені пишними орнаментами.

Хоча вироб із тесту – давня традиція, їм знаходиться місце і в сучасному світі, тому що зараз цінується все екологічно чисте і зроблене своїми руками.

Солоне тісто останніми роками стало дуже популярним матеріалом для ліплення.

З яких ще матеріалів можна ліпити? Робити вироби?

Глина, пластилін, віск, тісто. Ліплення з тіста називається – тістопластика.

Як матеріал, тісто дуже еластичне: його легко формувати, вироби з нього досить довговічні, а робота з солоним тестом приносить задоволення і радість.

Існує безліч рецептів приготування солоного тіста для ліплення: але я користувалася наступним рецептом, він також є у вас на столах. Один із дітей читає рецепт приготування Солоного тіста.

100г.пшеничного борошна, 100 г житнього борошна, 400 г солі, 250 мл води, 2 столові ложки сухого шпалерного клею.

Змішати в відповідному посуді борошно, що просіює, і дрібну сіль, влити воду і клейовий розчин. Ретельно вимісити тісто до тих пір, поки

маса не стане однорідною та еластичною, інакше під час ліплення вона рватиметься.

Ліпити і вирізати фігурки потрібно відразу на деку.

А потім хлопці, коли тісто підсохне, можна його розфарбувати.

Але при роботі з тестом ми не повинні забувати, що, оскільки тісто липке, потрібне борошно, стіл повинен бути покритий клейонкою, інакше тісто прилипне до столу, обов'язково потрібна серветка.

Отже, звернемо свою увагу на дошку, скажіть, як можна назвати цей вид роботи:

Аплікація з тіста, ліплення з тіста, рельєфне ліплення.

З яких частин складається робота?

З основи – це тло,

З самої аплікації,

А з яких деталей складається сама аплікація? Перерахуйте їх.

Ми з вами розглянули з вами зразки робіт, і зараз ми також спробуємо зробити роботу на тему: Осінні плоди.

Але насамперед ми з вами обговоримо порядок наших дій.

1. З картону вирізати вазу, закріпити її.
2. Виліпити плоди.
3. Візьмемо тісто, розділимо його на частини: з однієї зробимо яблуко, з іншої виноград, зробимо грушу і т.д.
4. Складання композиції.
5. Закріплення композиції.

Отже, беремо картон. Розташувати його вертикально, або горизонтально. На столі лежить гофрований папір, візьміть його, також на столі лежить шаблон вази, кошика, прикладіть цей шаблон до гофрованого паперу, обведіть шаблон і почніть вирізати.

Потім закріпіть вазу, кошик на картон.

Відкладіть.

Візьміть пакетик з тестом, а також поліетиленовий пакет, покладіть тісто на поліетиленовий пакет, на ньому ви виконуватимете роботу.

Розділіть тісто на потрібну кількість частин. Хто з вас захоче зробити квіточку, трояндочку, розкотіть тісто в джгут, але робимо це на столі, потім зробимо стрічку, а потім почнемо закручувати по конусу, щоб верх був назовні.

Хто з вас захоче зробити листочки до винограду, підніміть руки, коли буде готовий виноград, я роздам шаблони листків, які ви прикладете до тесту і виріжете листок.

Закінчуємо роботу, я йду та ставлю оцінки за вашу роботу.

Роботи мені ваші сподобалися.

Отже, з яким матеріалом ми працювали?

Яких правил треба дотримуватись при роботі з тестом?

Вам сподобалася ця техніка?

Що було важко? Коли роботи висохнуть, ви можете їх розфарбувати.

А тепер яке правило ми маємо з вами виконати, якщо наша з вами робота добігла кінця?

Примітка.

Роздати до уроку. Рецепт у кожної дитини.

Вчитель читає. Історія тесту, учитель читає.

Роботи на дошці. Давньогрецькі зображення, приношення дарів.

Термін на дошці. Пункти на дошці написати.

Вчитель курсує класом і допомагає дітям.

ВИСНОВКИ

Розглянувши дану роботу ми можемо зробити наступні висновки:

1. Методика трудового навчання, як і будь-яка наука, має свій предмет дослідження, тобто певну сферу дійсності. Такою є система зв'язків методики викладання трудового навчання з іншими науками. Тобто розглянуті зв'язки методики викладання трудового навчання та технології із соціально-економічними та технічними науками лежать в основі всієї системи професійно-педагогічної підготовки вчителя трудового навчання. А методика викладання технології є системоутворюючим елементом цієї підготовки.

2. Розглянувши переваги та недоліки операційної, операційно-предметної та моторно-тренувальна система трудового навчання вважаємо, що тренувальна система являється важливішою тому, що практичні методи навчання, практичні роботи учнів займають у ньому близько трьох чвертей навчального часу. Разом з тим, у навчанні технології дуже часто, майже постійно, практика у процесі виступає у вигляді продуктивної праці з виготовлення виробів. Але ця праця має все-таки навчальний характер, підкоряється навчальним цілям. Його не можна вважати певною економічною категорією.

3. В основному в навчальній практиці використовують теоретичні методи навчання : словесні методи – усного викладу (оповідання, пояснення, бесіда, лекція), робота з книгою.

Застосовуються переважно під час повідомлення нового матеріалу. Розповідь – послідовний виклад фактичного матеріалу. Вимоги: лаконічність (одна сюжетна лінія), емоційність, образність, доступність, поєднання з іншими методами та прийомами.

Пояснення – вчитель аналізує, обґрунтовує, доводить, а не просто викладає інформацію.

Типи пояснень (за характером об'єкта, що пояснюється): явища, закону, наукового факту, устрою та принципу дії приладу, машини, механізму, досвіду, процесу.

Лекція – мета – узагальнене розкриття порівняно більшого за обсягом матеріалу.

4. Практичні методи трудового навчання направлені на безпосереднє пізнання учнями трудових фрагментів дійсності на основі власного досвіду діяльності. До них належать: вправи, навчальна демонстрація, практична робота, лабораторна робота, дослідницька робота

5. Основними формами і методами виховання учнів з особливими потребами в інклюзивному класі є методи, котрі направлені на довготривалі терміни, поєднують емоційно-вольові, індивідуальні, конативні, когнітивні, процеси та досвід вчителя трудового навчання. У процесі трудової діяльності вчитель повинен створити не тільки соціальні та емоційні умови, а й умови, які допоможуть кожній дитині саморозвиватися, самостверджуватися і самоактуалізовуватися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація дитини до школи / упоряд. С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. К.: Мікрос-СВС, 2003. 111 с.
2. Андрощук І. П. Активізація творчої художньо-технічної діяльності учнів засобами сучасних технологій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 13. Проблеми трудової та професійної підготовки.* 2017. № 8. С. 3–7.
3. Байбара Т. М. Компетентнісний підхід в початковій освіті: теоретичні засади Початкова школа. 2010. № 9. С. 3–6.
4. Бербец В. В. Діагностика навчальних досягнень учнів під час виконання творчих проєктів. Проектно-технічна діяльність учнів на уроках трудового навчання: теорія і методика : монографія. К.: Наук.світ, 2003. С. 86–102.
5. Бондар В. І. Дидактичні функції професійно-трудоного навчання осіб з інтелектуальними порушеннями та умови їх реалізації. *Актуальні питання корекційної освіти.* 2016. № 8. С. 29–37.
6. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. 310 с.
7. Гайдукевич С. Є. Корекційно-розвиваюча робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в умовах зміни реабілітаційних і освітніх парадигм. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна.* 2010. Вип. XV. С. 21–25.
8. Гуцан Л. А. Виховання в молодших школярів ціннісного ставлення до праці. *Педагогіка та психологія сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії* : зб. наук. праць. Одеса: Південна фундація педагогіки, 2017. С. 89–95
9. Державний стандарт початкової освіти. [Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87] URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>
10. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII [редакція

станом на 24.06.2020] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

11. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Педагогічні технології інклюзивного навчання : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 80 с.
12. Константинів О.В. Педагогічні умови становлення трудового навчання розумово відсталих учнів в Україні. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць. Вип. III. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори, 2006, 2012. С. 110-118.
13. Концепція «Нова Українська школа»
14. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-scrednya/ua-sch2016/konczepczija.html>
15. Кульбіда С. В. Функціонування мережі закладів для осіб з особливими освітніми потребами в Україні в умовах перехідного періоду реформування. Збірник наукових праць ЛОГОС, 2020. С. 114–119.
16. Лола В. Г. Технологічна культура вчителя: сутність і модель формування. Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2013. 166 с.
17. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Бібик Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
18. Рибалка В. В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників: монографія / за ред. Г. О. Балла. К., 1998. 160 с.